El Persiles de Cervantes i Catalunya

Autor: Pep Comajuncosa
Data de publicació: 18-07-2011

Amaga el Persiles d'En Servent missatges en clau? On passa l'acció? Té alguna cosa a veure amb Xixona, Catalunya o els antics territoris que formaven l'imperi català? Ara en Pep Comajuncosa, ens n'aporta alguna resposta a través de la seva mirada sagaç.

Com més m'endinso en el Persiles més sorpreses em trobo, deixant de banda ara les qüestions lingüístiques, que n'hi ha per parar un carro.

Encara avui no està clar el significat d'aquesta novel·la que Cervantes considerava la seva millor obra. El mateix Menéndez Pidal, que considerava el Quixot fruit de l'"ingenio lego", pensa que és fruit de la "debilidad senil".

L'interessantíssim llibre d'en Michael Nerlich, El Persiles descodificado o la 'Divina Comedia' de Cervantes intenta –i, en part, aconsegueix– trobar significats que fins ara havien passat desapercebuts: homenatge a la Hispània visigòtica i romana (amb crítica implícita a la dels Àustries) i anàlisi de significats derivats de l'estudi astrològico-astronòmic. Atribuint, per exemple, a cada personatge un estel. El mateix Nerlich diu, però, que en aquesta direcció cal fer encara una anàlisi més pronfunda.

Una primera observació: en Nerlich diu explícitament que l'obra ha de ser "descodificada" perquè moltes de les coses estan dites de manera tangencial o al·legòrica per passar el filtre de la censura inquisitorial. Ho repeteix sovint. Val la pena recordar-ho, perquè als hispanistes els costa de veure-ho i pot ser una autoritat per citar. Insisteix que, per cridar l'atenció del lector, Cervantes sovint utilitza el recurs de dir alguna cosa inversemblant o falsa, o fa fer als personatges accions també inversemblants (sense anar més lluny, la ruta que segueixen els suposats pelegrins per anar a Roma des d'Escandinàvia és simplement absurda, i tot el que fan no te res a veure amb un pelegrinatge). El mateix Cervantes ho diu clar i castellà: fan "un peregrino peregrinaje".

Però voldria comentar una cosa concreta. En Nerlich dóna molta importància al que passa al capítol intermig del primer llibre, al capítol 11 de 21 (és a dir, 10 davant i 10 al darrere), i al capítol 11 del tercer llibre (en igual situació intermitja). Bé, en aquests dos capítols d'acord amb les associacions estels-personatges, es troben l'Óssa major i l'Óssa menor (cosa d'importància astronòmica o cabalística que de moment se m'escapa). No és una stravaganza d'en Nerlich, car en tots dos capítols les referències als estels i la necessitat de buscar-hi el nord són freqüents. En Nerlich apunta algun significat cabalístic, però reconeix que cal aprofundir-hi més.

Bé. El més interessant és el lloc on es produeixen aquests fets.

En el primer llibre es produeixen a l'illa de Golàndia. Tothom diu que és un lloc imaginari, i molts analistes creuen que tots els llocs geogràfics dels dos primers llibres (els que passen a països septentrionals) ho són. El mateix Nerlich ens dóna, però, la clau de què representa Golàndia. Quan al llibre tercer els pelegrins arriben a Barcelona, en Nerlich recupera del "Tesoro de la lengua" de Covarrubias la següent explicació etimològica del mot Catalunya:

"Provincia de la Hispania Tarraconense, dicha primero Saletania y después Gotholania, y corruptamente la llamamos oy Catalunia".
Més enllà de si aquest és o no el veritable origen del mot Catalunya, en Nerlich insisteix que si apareix al "Tesoro" és perquè en aquell moment era l'opinió generalitzada de la gent culta. I, per tant, és la interpretació que ens interessa per entendre el que volia dir un escriptor del XVI-XVII.

Per tant, aquesta primera trobada "aCastral" es produeix en una Catalunya al·legòrica. Cal mirar-ho amb més calma, però hi apareix un rei Arnaldo que vol fer-se seva la tendra Auristela (Segismunda), que està enamorada de Persiles (hi trobo una reminiscència del mite català del comte Arnau). També hi ha digressions (que han generat munts d'articles) sobre les llengües que es parlen en aquell moment. Cervantes fa broma pel fet que ningú no parla la dels aborígens de l'illa (que seria el godolà).

Però més interessant és encara la localització de la segona trobada (ja al llibre tercer) entre l'Óssa Major i l'Óssa Menor. Els pelegrins van desembarcar a Lisboa, varen saludar de lluny els reis gots enterrats a Toledo, creuaren la Manxa i arriben al Regne de València i és en aquest punt on es produeix la segona trobada. És al sud de València. L'edició de Càtedra, a cura de Carlos Romero Muñoz, situa el lloc a la comarca de la Marina. Xixona és a la comarca de l'Alacantí, però el municipi es fronterer amb la comarca de la Marina.

És a dir, que aquests dos punts focals de la història tenen lloc en una Catalunya mítica i al bell costat de casa dels Servent.

En Nerlich defensa que Cervantes està fent un homenatge a l'Espanya visigòtica. Però em sembla que ho està fent des del punt de vista d'una Espanya feta a partir de la nació catalana (allò que amb Isabel s'incorpora Castella a l'imperi català).

M'explico: quan els pelegrins són a Barcelona es produeixen un parell de fets que podríem considerar senyals d'atenció per la seva inversemblança (així ho indica en Nerlich). Primer, essent el destí del pelegrinatge Roma, a Barcelona s'ofereix als pelegrins la possibilitat d'anar de franc en vaixell fins a prop de Roma. Aquests ho refusen i prefereixen caminar per tot el sud de França i un bon tros d'Itàlia (malgrat que porten tota la novel·la dient que tenen pressa). I efectivament ens els trobem ja a Perpinyà i endinsant-se cap a la Provença. I, per acabar-ho d'adobar, Cervantes hi posa una frase (que en Nerlich assenyala que ha de tenir alguna raó de ser, però que no hi acaba de trobar el sentit) de les que ha fet pensar els estudiosos que tot el Persiles era fruit de l'estat senil de Cervantes: "y en Francia, ni varón ni mujer deja de aprender la lengua castellana".

L'afirmació és absurda i ningú no l'ha entès ni l'enten. Però al 1615, on tothom estava aprenent la llengua castellana (ves quin remei) era a Catalunya!!! Per tant, a mi em sembla una manera indirecta de dir que, malgrat caminar pel sud de França, de fet estant caminant per Catalunya.

Els pelegrins segueixen per Provença, Llombardia i el Milanesat fins a Roma.

La idea d'en Nerlich és que han recorregut tots els territoris que han estat d'Espanya, en una mena d'homenatge històric. Però no pas una Espanya d'arrel castellana! La Provença i el Llenguadoc mai no han estat sota domini castellà. Però si Carles era l'emperador dels catalans (i fins i tot Felip), el trajecte Portugal, La Mancha, Regne de València, Catalunya, Rosselló, Provença, Llombardia i el Milanesat és un "pelegrí pelegrinatge" fins a Roma. Per la qual cosa, de manera agosarada, podríem anomenar-lo un pelegrinatge per les terres formades a partir de la Hispània romana. Però el recorregut fa palès que es tractaria sempre d'una Hispània d'arrel catalana i no pas castellana.

Pep Comajuncosa